Ռաֆֆի

Մի օրավար հող

Բոլորակ դաշտի մեջ, ուր ցրված էին շատ գյուղորայք, գեղեցիկ-կանաչազարդ անտառի միջից հպարտ կերպով վեր էր բարձրացել մի հոյակապ ամրոց, որ յուր մինարեթներով, աշտարակներով և սուր-սուր ժանիքավոր պարիսպներով, արտահայտում էր ասպետական փառքը նրա բնակվող իշխանի:

Այդ ամրոցը, յուր մարմարյա ջրբուխներով, գույնզգույն-ապակեզարդ սենյակներով, մշտականաչ տունկերով և ծաղիկներով հովանավորված ճեմելիքներով, խիստ պատշաճավոր կերպով հարմարեցրած էր պարսկական գեղասեր ճաշակի շռայլությանը:

Ամրոցը պատկանում էր Ռիզա-բեկին:

Ամրոցի մոտ գտնվող գյուղի հայ կանայքը և աղջիկները վաղ առավոտյան խումբով այնտեղ էին գալիս պարտեզները մաքրելու ավելորդ խոտաբույսերից: Եվ ամրոցի մանկահասակ իշխանը շատ անգամ հանաքներ էր անում և զվարճանում էր նրանց հետ:

Մի առավոտ, երբ գործում էին կանայքը, հանկարծ հայտնվեցավ Բիզա-բեկը: Նա, պտույտ տալով ճեմելիքներով, մոտեցավ այն ածուին, ուր միայնակ աշխատում էր մի մանկահասակ կին:

Ո՞ւմ կինն ես դու, հարցրուց բեկը քաղցրությամբ:

Ձեր ծառայի, Մարտիրոսի կինն եմ, պատասխանեց նա կարմրելով:

Ինչո՞ւ այդպես վատ հագնված ես դու:

Աղքատի հագուստը այդպես է, տեր իմ: Ահա՛ քեզ արծաթ, նոր հագուստներ գնի՛ր քեզ համար,- խոսեց բեկը, առաջարկելով մի քանի ոսկի դրամներ:

Սոնան-այդպես էր կնոջ անունը-շփոթվեցավ:

Ընդունի՛ր այդ ոսկիները,-կրկնեց բեկը:

Ի՛նչ պետք է, տեր իմ, ինձ նոր հագուստը, երբ ես ամեն օր մշակության մեջ եմ ապրում,-պատասխանեց Սոնան հրաժարվելով:

Ես կհրամայեմ քեզ չաշխատացնել մշակության մեջ, և քեզ միջոցներ կտամ ապրելու, որպես մի տիկին:

Ես չեմ կարող չօգնել իմ տղամարդին:

Դրանից էլ նույնպես կազատեմ քեզ:

Կինը ոչինչ չպատասխանեց:

Չե՞ս ընդունում այդ ոսկիքը:

Չեմ կարող:

Ինչո՞ւ:

Այնպես, չեմ կարող...

⁂

Սոնան և յուր ամուսին Մարտիրոսը աղքատ գյուղացիք էին: Նրանց բոլոր հարստությունը բաղկացած էր մի զույգ այծերից, որոնց կաթով ապրում էին նրանք, մի ճախարակից, որով Սոնան բամբակի թելեր էր մանում վաճառքի

համար, և մի բահից, որ ամեն օր վաղ առավոտյան Մարտիրոսը, ուսին դրած, գնում էր դեպի գյուղամեջը, և այնքան վիզը ծռած կանգնում էր այնտեղ, մինչև նրա դրացիներից մինը, մի քանի ապասի վճարելով, վարձում էր նրան և ամբողջ օրը բանեցնում էր յուր մշակության դաշտերում:

Այդպիսի դառն աշխատությամբ դարձյալ գոհ էին նրանք, երբ կարողանում էին իրանց խրճիթի մեջ հանգիստ քուն վայելել: Իսկ այդ բախտը խիստ սակավ էր հաջողվում նրանց:

Մի օր Մարտիրոսին յուր մոտ կանչեց գյուղատեր խանի որդին՝ Բիզա-բեկը, որ յուր հոր վախճանից հետո կառավարում էր նրա կալվածքները:

Երկյուղից խեղճ գյուղացու շունչը կտրվեցավ, մինչև խանի որդու մոտ հասնելը, բայց տեսնելով նրա ուրախ դեմքը, մի փոքր ոգի ստացավ, և մինչև գետին խոնարհվելով, երկրպագեց նրան: Ի՞նչ գործով պարապում ես դու, Մարտիրոս, հարցրեց նրանից Բիզա բեկը:

Աղքատի պարապմունքը ինչ պետք է լինի, աղա, ոտացդ մոխիր դառնամ, օր դադում եմ, օր ուտում եմ, պատասխանեց գյուղացին կրկին գլուխ տալով:

Դու ուժեղ և առողջ մարդ ես, Մարտիրոս, դու կարող ես ունենալ քո արորը և օրավարը, որ պարապես հողագործությամբ:

Մարտիրոսը, չդադարելով գլուխ տալուց, պատասխանեց. ես աղքատ մարդ եմ, աղա, քեզ մատաղ դառնամ:

Հիմար, հպարտությամբ գյուղացու խոսքը կտրեց բեկը, իմ հպատակ հայերից ո՞վ է հարուստ, բայց ես տալիս եմ նրանց հող, սերմ և ամեն պարագայք, որոնք հարկավոր են վարուցանքի, և նրանք դրանով ապրում են:

Դուք միշտ ողորմած եք դեպի ձեր ծառաները, տեր իմ:

Ես քեզ նույն նպատակով կանչեցի ինձ մոտ: Ես գիտեմ, որ դու աշխատավոր մարդ ես, չեմ կամենում, որ աղքատ ապրես, գնա՝ տանտիրոջ մոտ, ես հրամայում եմ նրան տալ քեզ բոլոր պիտույքները վարուցանքի համար:

Աստված քեզ երկար կյանք տա, աղա, աստված իմ կյանքից կտրե ձերի վրա ավելացնե, ասաց գյուղացին և շնորհակալությամբ հեռացավ:

⁂

Գարնան սկիզբն էր:

Մարտիրոսի երգի ձայնը, արդեն լսելի էր լինում դաշտից, ուր նա երկրում էր յուր օրավարը:

Քանի շաբաթից հետո նրա ցանքը սկսավ բուսնել, կանաչել և աճել, բայց նրա հետ աննկատելի կերպով աճում և բազմանում էր տոկոսը նրա պարտատոմսակի, որ տվել էր նա խանի որդուն:

Անցավ ամառը, եկավ աշունը: Մարտիրոսը հնձեց յուր արտը, կալը կալսեց և զուտ ցորենի զեղջը կիտած էր նրա կալի մեջ: Նա ուրախությամբ նայում էր յուր հունձքի պտղաբերության վրա, չմտածելով, որ այդ չէր պատկանում նրան:

Եկավ կալվածատիրոջ գործակալը, ցորենը չափեց, տասանորդը վեր առավ որպես հողի վարձ, մի մասը վեր առավ դիվանի տուրքի փոխարեն, մի մասը վեր առավ իրանց սերմի փոխարեն, մի մասը վեր առավ նրա պարտքի տոկոսի փոխարեն, կալի մեջ մնար միայն հարդը և այնքան ցորեն, որ չէր բավական խեղճ երկրագործի նույն ձմեռվա ապրուստին:

Կոտրած սրտով խեղճ աշխատավորը դարձավ յուր տունը:

Ինչո՞ւ այդպես տխուր ես դու, հարցրուց նրա կինը:

Այնպես, քեփս տեղը չէ... պատասխանեց Մարտիրոսը:

Ասա՛, ի՞նչ է պատահել, հիվա՞նդ ես, ինչ է:

Էհ Էլի ի՛նչ պետք է լինի, ամբողջ տարին աշխատեցի. մաշվեցա, վերջապես էլի դատարկ մնացի:

Եվ Մարտիրոսը պատմեց յուր կնոջը, թե որպես այն օր կողոպտեցին իրան:

Գոնյա՛ պարտքդ թափեցի՞ր, հարցրուց կինը:

Պարտքը մնաց էլի այնպես, որպես կար,-պատասխանեց Մարտիրոսը խորին հոգոց հանելով:

Հիմա ի՞նչ պետք է անես:

-Տեսնենք, գուցե եկող տարի, աստված հաջողե, կարողանամ աշխատել և տալ:

Անցան մի քանի գարուններ, անցան մի քանի աշուններ:

Գյուղից դուրս, յուր փոքրիկ երեխան կուրծքին սեղմած կանգնած էր Սոնան: Նա, արտասուքը աչքերում, ճանապարհ էր դնում յուր ամուսինը դեպի օտար աշխարհ:

Կգնամ, Սոնա, երկրե երկիր ման կգամ, կմաշվեմ, կտրորվեմ, փող կվաստակեմ և կազատեմ քեզ և իմ երեխան պարտատերից, ասաց խեղճ գյուղացին և, համբուրելով յուր աղի երեսը. հեռացավ դեպի պանդխտություն:

⁂

Մութ գիշեր էր:

Միայնակ և տխուր յուր խրճիթում նստած էր Սոնան, նա անհամբերությամբ սպասում էր յուր եղբորը՝ Ղազարին որ ամեն՝ գիշեր գալիս էր այնտեղ քնելու, յուր քրոջը միայնակ չթողնելու համար:

Ա՛խ, ի՛նչ եղավ, չեկավ, նա այսքան չէր ուշանում... ասաց կինը համբերությամբ:

Նույն ժամուն մի քանի սև կետեր, ուրվականների նման՝ պտտվում էին Սոնայի խրճիթի չորս կողմով: Դու, Զաբար, ասաց նրանցից մինը հազիվ լսելի ձայնով, դու հայերեն իմանում ես, մոտեցիր դռանը, թխկացրու, և ձևացրու քեզ, որպես թե Ղազարն ես, որին քանի րոպե առաջ ձորը գցեցինք:

Զաբարը դիմեց դեպի խրճիթը:

Իսկ դուք, Ապպաս, Նասիր, ասաց միևնույն ձայնը, դռանը հսկեցեք, եթե օքմին գալու ինի, ձեր խենջարներով իսկույն կհանգստացնեք: Սոնան լսեց դռան թխկթխկոցը: Նրա ամբողջ մարմնի մեջ դող ընկավ:

Ո՞վ է, ձայն տվեց նա:

Բա՛ց արա, լսելի եղավ, կարծես թե, Ղազարի ձայնն էր:

Սոնան ուրախությամբ բաց արավ դուռը, բայց սարսափը տիրեց նրան, երբ խրճիթում հայտնվեցավ մի մարդ ոտքից գլուխ փաթաթված սև վերարկուի մեջ: Նա ձգեց իրանից վերարկուն և կինը իսկույն ճանաչեց Բիզա բեկին:

Ես հույս ունեմ, որ դու այնքան բարի կլինես, Սոնա, որ լավ կհյուրասիրես քո գիշերային այցելուին, ասաց նա դառնալով դեպի կինը:

Սոնան թեև դողում էր զարհուրանքից, բայց հավաքելով յուր բոլոր ուժը, պատասխանեց.

Դուք ի՛նչ գործ ունեք գիշերային այդ ժամուն, միայնակ, անտեր կնոջ խրճիթում: Երիտասարդը ավելի մոտեցավ նրան:

Սերը, Սոնա, սերը, գիտե՛ս ինչ բան է, սերը բերավ ինձ այստեղ:

Սե՛րը... կրկնեց կինը պինդ ձայնով, սերը բերավ քեզ այն կնոջ խրճիթը, որ սաստիկ ատում է քեզ:

Ինձ... դու... ատում ե՞ս... ի՞նչ առիթ ունեիր ինձ ատելու:

Առիթներ շատ... դու խաբեցիր իմ ամուսնուն և ծանր պարտքի տակ գցեցիր նրան, դու ստիպեցիր նրան թող տալ յուր ընտանիքը խղճության մեջ և դեպի օտար աշխարհ դիմել:

Այդ բոլորը ես արեցի դարձյալ քո սիրո համար... ես արեցի, որ կարողանամ նրան հեռացնել քեզանից...

Հեռացնել նրա՞ն, որին երբեք ես չեմ կարող մոռանալ:

Երիտասարդը երկար չխոսեց, մոտեցավ, գրկեց յուր զոհին:

Բայց կինը սարսափելի արիությամբ խլեց պարսկի խենջարը և խրեց նրա կուրծքի մեջ: Նա թավալվեցավ գետնի վրա: Իսկ Սոնան, օրորոցից առնելով յուր երեխան, խրճիթի մյուս դռնով դուրս թռավ և արծվի արադությամբ աներևութացավ գիշերային խավարի մեջ:

⁂

Նեղ ձորի միջով միայնակ փախչում էր Սոնան դեպի մերձակա գյուղը:

Փոքրիկ տղան, որ սեղմել էր յուր կուրծքին, ցավալի կերպով ճչում էր:

Նա նկատեց մերձակա լեռան կողքին լույսի նշույլներ և սկսեց դիմել դեպի այն կողմը:

Վերջապես հասա, ասաց նա մի փոքր ոգևորվելով, մոտեցավ մի խրճիթի դռանը, և սկսավ զարկել նրան:

Ճրագը ձեռին դուռը բաց արավ մի ծերունի և, տեսնելով անակնկալ հյուրին, սարսափելով գոչեց.

Վա՜հ, Սոնա, դու ես...

Ես եմ, պատասխանեց կինը և ներս մտավ:

Ծերունին նրա հայրն էր: Քանի որպեից հետո ամբողջ գերդաստանը զարթնեցան և շրջապատեցին Սոնային գիտենալու նրա այդպիսի անակնկալ գալստյան պատճառը:

Արյո՜ւն... կոչեց ծերունի հայրը զարհուրելով:

Ես մարդ սպանեցի, ձայն տվեց Սոնան:

Հանկարծ ներս մտան սպանվածի ծառաները և բռնեցին բոլորին:

Մենք կորա՞նք... կոչեցին բոլորը միաձայն...